

Din Hizmetlerinde İLETİŞİM VE TEBLİĞ

EDİTÖR

Prof. Dr. Hasan Kâmil YILMAZ
Dr. Öğr. Üyesi Faruk KANGER

İstanbul, 2021

ENSAR NEŞRİYAT TİC. A.Ş.

© Eserin her türlü basım hakkı anlaşmalı olarak Ensar Neşriyat'a aittir.

ISBN: 978-625-8490-47-3

Sertifika No: 50201

Kitabın Adı

Din Hizmetlerinde
İletişim ve Tebliğ

Yayın Yönetmeni

Hüseyin KADER
Adem SAYDAN

Editör

Prof. Dr. Hasan Kâmil YILMAZ
Dr. Öğr. Üyesi Faruk KANGER

Kapak Tasarım

Halil YILMAZ

Baskı - Cilt

Matsis Matbaa Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51 Sefaköy-İstanbul
Tel: 0212 624 21 11 pbx Faks: 0212 624 21 17
Sertifika No: 40421

Bu kitap İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ adlı Tezli ve Tezsiz Yüksek Lisans Programı Müfredatına uygun olarak hazırlanmıştır.

1. Basım

Aralık 2021 / 1.000 adet basılmıştır.

İletişim

Ensar Neşriyat Tic. A.Ş.
Düğmeciler Mah. Karasüleyman Tekke Sok. No: 7 Eyüpsultan / İstanbul
Tel: (0212) 491 19 03 - 04 Faks: (0212) 438 42 04
www.ensar nesriyat.com.tr siparis@ensar nesriyat.com.tr

DAVET İLMİ METODOLOJİSİ

Doç. Dr. Murat Kaya*

Davet İlmî yeni bir ilim olması sebebiyle onunla ilgili araştırma yapmak ve yazmanın birtakım zorlukları vardır. Bütün bu zorluklara rağmen biz bu ilmin tarifi, ana konuları, gayesi, temelleri, metotları gibi bazı önemli konular üzerinde durmaya çalışacağız.

1. DAVET İLMİ'NİN TARİFİ

Son dönem âlimleri tarafından “İlmü’ d-Da’ ve ila’ llâh”, “Usûlü’ d-Da’ ve”, “Menâhicü’ d-Da’ ve”, “Fıkhu’ d-Da’ ve” gibi muhtelif isimlerle anılan Davet İlmî, farklı şekillerde tarif edilmiştir. Bu tariflerin ikisi şöyledir:

“Davet İlmî, insanın hâl ve davranışları ve hak ve vazifelerinin takriri için konulmuş eksiksiz kâideler bütünüdür.”¹

“Davet İlmî, İslâm’ insanları ulaştırmayı hedefleyen, akide, şariat ve ahlâkı ihtiva eden muhtelif ilmî gayretlerin kendisiyle bilindiği bir ilimdir.”²

Bu tariflerin ilki konudan çok uzak, ikincisi de zayıf kalmaktadır. Davet İlmî’nin çerçevesini en iyi çizen tarif Beyânûnî’nin şu tarifidir:

“Davet İlmî, İslâm’ı insanlara ulaştırmak, öğretmek ve uygulamak için gerekli kâide ve usuller bütünüdür.”³

Davet İlmî, dînin en güzel ve en tesirli şekilde nasıl tebliğ edileceğini öğretir, davetçilerin dayanacağı esasları, takip edecekleri metotları ortaya koyar, rûkûnlerinin tesisi ve kâidelerinin kökleştirilmesiyle tebliğ fikhını tespit eder.⁴

* İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tefsir ABD. (k.murat@izu.edu.tr)

1 Muhammed er-Râvî, *ed-Da’vetü’l-İslâmiyye da’veten âlemiyyeten*, (Dâru’t-Tevzî’ ve’n-Neşri’l-İslâmiyye, 1962), 12.

2 Ahmet Çalveş, *ed-Da’vetü’l-İslâmiyye -Usûlühâ ve vesâilühâ-*, (Kâhire: Dâru’l-Kitâbi’l-Mısri, 1407/1987), 10.

3 Muhammed Ebû’l-Feth el-Beyânûnî, *el-Medhal ilâ ilmi’ d-da’ ve*, (Beyrut: Risâle, 1415/1995), 19.

4 Muhammed b. Sa’d Bugneh eş-Şehrânî, *İlmü’ d-Da’ ve ila’ llâhi teâlâ: Hakikatühû ve Ehemmiyyetühû*

2. DAVET İLMİ'NİN ANA KONULARI

“Davet”, İslâm’ın insanlara ulaştırılması, öğretilmesi ve hayata tatbik edilmesidir. Bu durumda davetin konusu da genel olarak davetçinin tebliğ etmeye, öğretmeye ve uygulamaya çalıştığı “İslâm”dır.

Davet İlmi’nin konusu ise davetçinin vazifesini hakkıyla yapabilmesi için kullandığı bütün ilmî meseleler, kâide ve usullerdir. Onun konusu, Davet İlmi’ni tedris eden öğrencilerin okuduğu bütün ilmî konular ve bu ilmi elde edebilmek için gördüğü derslerdir. Bu konuları şu birkaç maddede tafsil edebiliriz:

1. Davet Tarihi: Bu konu, davetin doğuşunu ve Rasûlullah (s.a.v)’den veya Hz. Âdem’den günümüze kadar gelişimini inceler.
2. Davet Usûlü: Bu konu davetin delillerini, kaynaklarını ve rükünlerini ele alır.
3. Davet Metotları: Bu konu davet planlarını ve onun için belirlenmiş sistemleri ele alır.
4. Davet Üslûbu (Yöntemi): Davet metotlarının nasıl tatbik edileceğini inceler ve açıklar.
5. Davet Vâsıtaları: Davetçilerin davet yolunda kullandığı ve ihtiyaç duyduğu şeyleri inceler.
6. Davetin Problemleri ve Engelleri: Davetçinin bu yolda karşılaşacağı problemleri, dâhilî ve hâricî engelleri ve bunların çözüm yollarını öğretir.
7. Davetçilerin Ahlâkî ve Hayat Hikâyeleri: Başta peygamberler olmak üzere sahabe ve sâlih âlimlerin güzel ahlâk ve faziletli davranışları devamlı okunup anlatılarak onların örnek alınması sağlanır.⁵

Bir kısmı bu ana konulara dâhil olmakla birlikte Davet İlmi’nin öne çıkarılması gereken bazı konuları da şunlardır:

- Tebliğ ve davetle ilgili kavramları belirleyip açıklar.
- Allah ve Rasûlü’nün insanlara tebliğ, davet, emr bi’l-mâruf ve nehiy ani’l-münker vazifelerini verdiğini, bunların ehemmiyetini ve faziletini tafsilatıyla anlatır. Davet vazifesini yapanların nâil olacağı ecir ve mükâfatı beyan ederek insanları buna teşvik eder.
- Davetçinin temel vasıflarını ve zamana göre kazanılması gereken özelliklerini belirler.

⁵ -*Dirâsetün Te’sîliyye-*, (Ümmü’l-Kurâ Üniversitesi, ed-Da’ve ve Usûlü’l-Dîn Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 33.

5 Beyânünî, *el-Medhal ilâ ilmi’d-da’ve*, 35-36.

- Davete muhatap olan insanların durumlarını inceler.
- İnsan psikolojisini inceleyerek farklı muhataplara nasıl davranılması gerektiğiyle ilgili bilgiler sunar.
- Diğer din ve hareketlerin tebliğ ve davet metotlarını inceler, Müslümanlara karşı yürüttükleri sinsi planları tespit eder ve onlara karşı nasıl tavır alınması gerektiğini belirler.
- Yeni geliştirilen iletişim teknik ve vasıtalarını inceleyerek davetçilerin bunları kullanmasının yolunu açar.
- Davet esnasında yapılan hataları tespit ederek bunların düzeltilmesi için yapılması gerekenleri ortaya koyar.

3. DAVET İLMİ'NİN GÂYESİ VE ÖNEMİ

Davet İlmi'nin gayesi, insanları Allah'a çağırarak gibi en önemli bir faaliyetin ilim ve basiretle, maksada ulaştıran en tesirli metotlarla yapılabilmesini sağlamaktır. Rastgele, plansız, programsız ve bilgisizce yapılan davet faaliyetlerinin faydası asgarî seviyede kalacağı gibi çoğu zaman zararlı neticeler de verebilir. Dolayısıyla bu vazifenin en güzel şekilde yapılabilmesi için müstakil bir ilmin teşekkül etmesi zarûrîdir. Allah teâlâ şöyle buyurur:

“De ki: İşte benim yolum bu, ben ve bana tâbi olanlar basiret üzere Allah'a davet ederiz.”⁶

İşte Davet İlmi tebliğ ve davet faaliyetlerinin en güzel şekilde yapılarak İslâm'ın bütün insanlara ulaştırılmasını gâye edinmiştir. Bu gâyenin büyüklüğünü düşündüğümüzde ilmin önemi de kendiliğinde ortaya çıkmaktadır.

4. DAVET İLMİ'NİN DİĞER İLİMLERLE ALÂKASI

Davet İlmi'nin pek çok ilimle alâkası vardır. Her şeyden önce akâid, kelâm, fıkıh, hadis, tefsir, siyer gibi diğer İslâmî ilimlerle iç içedir, onlarla sıkı bir bağı vardır. Her birinden yardım ve destek alır. Bunun yanında diğer pek çok ilimle de münasebeti vardır. Meselâ psikoloji, sosyoloji, eğitim, iletişim gibi ilim dallarının verilerinden istifade ederek tebliğ ve davetteki insan unsurunu tanır ve davetçilerin hedefine basiretle yürümesini sağlar. Tarih ve coğrafyanın verilerini davet açısından değerlendirmenin yollarını gösterir. Farklı kültürleri inceleyerek tebliğ ve davetin o kültürü yaşayan insanlara ulaştırılmasının en sâlim yolunu bulmaya çalışır. Ses kullanımı ve konuşma sanatıyla ilgilenerek tebliğ ve davetin en güzel

6 Yûsuf 12/108.

üslupla sunulmasına yardımcı olur. Davetçinin yanlış bir iş yapmaması için hukuk alanında genel bir malumat sahibi olmasını sağlar.

5. DAVET İLMİ'NİN TEMELLERİ VE KAYNAKLARI

Usûl, lügatte kök, dip, temel, kaide, kaynak, bir şeyin esası, dayanağı gibi mânalara gelen *asıl* kelimesinin çoğuludur. Delil, küllî kaide, bazı dinî ve hukukî konularda öncelikle gerekli olan husus anlamlarına da gelir. *Usûl*, bazı ilimlere izâfetle de kullanılır. Bu durumda, söz konusu ilmin öğretim ve araştırmalarında esas alınan ve o ilmin dayandığı genel kaideler kastedilir. Bu kaideler bazen müstakil bir ilim dalını oluşturur: Usûl-i fıkıh, usûl-i hadîs, usûl-i tefsîr gibi.⁷ Davet İlmî'nin usul ve kâidelerinin anlatıldığı bölüme de *Usûlü'd-Da've* ismi verilir.

Davet İlmî'nin usûlünü, yani dayandığı temelleri ve kaynakları şu şekilde sıralayabiliriz:

5.1. Kur'ân-ı Kerim

Kur'ân'da Davet İlmî'nin bütün esaslarını bulmak mümkündür. Davetin önemi, usûlü, üslûbu, vakti, hedefleri, davetçinin vasıfları, insanlara hitap çeşitleri muhtelif âyetlerde ve Kur'ân kıssalarının satır aralarında yer almaktadır. Davet İlmî, konularını incelerken öncelikle Kur'ân-ı Kerîm'e dayanır. Dolayısıyla bu ilmin ilk kaynağı Kur'ân-ı Kerim'dir.

5.2. Sünnet-i Nebeviyye

Sünnet teşrîde olduğu gibi Davet İlmî'nin de Kur'ân'dan sonraki ikinci kaynağıdır. Hadis-i şerifte şöyle buyrulur: “Size iki emanet bıraktım, onlara sıkı sarıldığınız müddetçe yolunuzu asla şaşırırmazsınız: Allah'ın kitabı ve Peygamberinin sünneti.”⁸

Sünnet-i nebeviyye ya Kur'ân-ı Kerim'de gelen bir şeyi beyan ve tafsîl eder veya Kur'ân'da açıkça ifade edilmeyen yeni bir hüküm koyar.⁹ Bundan dolayı Rasûlullah (s.a.v)'e itaat, Allah'a itaatle birlikte zikredilmiştir. Allah teâlâ şöyle buyurur:

7 Ahmet Özel, “Asıl”; *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 21 Eylül 2021).

8 *Muvatta'*, “Kader”, 3; İbn Hişâm, *es-Siratü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ vd., (Mısır: Matba'atü Mustafa el-Bâbî, 1375/1955), 2/604; Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/171, 318; Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, (Katar), 1/80. Hâkim sahih olduğunu söylemiştir.

9 Bu konuyla ilgili faydalı ve tafsîlatlı bir açıklama için İmam Şâfiî -rahimehullah-’ın *er-Risâle* isimli eserine bakınız (thk. Ahmed Muhammed Şâkir, (Mısır: Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1358/1940), 91-92). Ayrıca bk. Hatîb el-Bağdâdî, *el-Fakîh ve'l-metefakkîh*, thk. Âdil b. Yûsuf el-Garâzî, (Dâru İbnî'l-Cevzî, 1421), 1/270 vd.

“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin. Peygamber’e ve sizden olan ululemre (idarecilere, âlimlere) de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah’a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız- onu Allah’a ve Rasûl’e götürün (onların talimatına göre halledin); bu hem hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir.”¹⁰

“Allah’a itaat edin, Rasûl’e de itaat edin ve (kötülüklerden) sakının. Eğer (itaatten) yüz çevirerseniz bilin ki Rasûlümüzün vazifesi apaçık duyurmak ve bildirmektir.”¹¹

Sünnet, Rasûlullah (s.a.v)’in davetteki yoludur. Dolayısıyla davetçi de her zaman ona dayanır ve ondan beslenir.

Rasûlullah (s.a.v) ümmetine gerekli olan her şeyi öğrettiği gibi davetin nasıl yapılacağını, usûlünü, metodunu ve fıkhnı da öğretmiştir. Hadîs-i şerifler bu konuların beyanı ile doludur.¹²

5.3. Sîret-i Nebeviyye

“Sîret” lügatte yol ve insanın üzerinde bulunduğu hâl demektir. “Falanın sîretini okudum” demek, onun hayat hikâyesini okumak mânasına gelir. Çoğulu “siyer”dir. Sîret-i nebeviyye, Allah Rasûlü’nün hayatını ve yaşama tarzını beyân eder.¹³ Bu tarife göre sîret, Rasûlullah (s.a.v)’in şahsiyetini, şemâilini, gazvelerini ve bütün davet hareketlerini kapsamaktadır. Bu yönüyle sîret, usûlcülerin ıstılahındaki sünnet-i nebeviyyeden daha geneldir. Hz. Peygamber’in sîreti, Kitab ve sünnetin tatbikidir.

Rasûlullah (s.a.v) İslâm’ın ilk davetçisi olması sebebiyle, onun sîreti davetçiler için en geniş kaynaktır. Sîret-i nebeviyye, Kitab ve sünnetteki nazarî bilgilerin tatbiki olduğundan anlaşılması da çok kolaydır. Bu sebeple davetçilerin sîret-i nebeviyyeyi araştırması, anlaması ve akıl ve nakil ışığında ondan istifade etmesi şarttır. Çünkü o doğru bir şekilde anlaşılması gereken davranış ve hallerden ibarettir. Haller davranışlara eşlik eder. Bazı davetçiler bu yönde kusur gösterirler. Sîreti yanlış yerde delil gösterir veya onu yanlış anlarlar. Sîretin doğru bir şekilde anlaşılması ince bir iştir ki bunu en güzel şekilde ancak âlimler ve istinbat ehli yapabilir.¹⁴

¹⁰ en-Nisâ 4/59.

¹¹ el-Mâide 5/92.

¹² Şehrânî, *İlmü'd-Da' ve ila'llâhi teâlâ*, 66-82.

¹³ Bk. *el-Mu'cemü'l-vasîl*, “Siyer”, 1/470.

¹⁴ Bk. *Beyânünî, el-Medhal ilâ ilmi'd-da' ve*, 140-141.

Rasûlullah'ın tasarrufları bir hâlden diğerine değişir. Bazısı uyulması gereken bir kanun, bazısı da yaratılıştan gelen şahsî bir tasarruf olur. Aynı şekilde ondan bazen Allah'tan tebliğde bulunan bir rasûl, bazen iki hasmın arasını ayıran bir kadı, bazen devlet başkanı ve komutan sıfatıyla fiiller sâdır olur. Bu tasarrufların her birinin kendine göre delalet ve hükümleri vardır.¹⁵ Davet İlmi Allah Rasûlü'nün bu tasarruflarını inceleyerek davetçilerin onları ne şekilde tatbik edebileceğini gösterir.

Sîret-i nebeviyyenin davetçiler için ehemmiyetini göstermeye Allah teâlâ'nın şu sözü kâfidir: **“Andolsun ki, Rasûlullah, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir.”**¹⁶

5.4. Hulefâ-i Râşidîn'in Hayatı

Rasûlullah (s.a.v)'den sonra râşid halife oldukları hususunda icma edilen kimseler dört tanedir. Bunlar sırasıyla Hz. Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali radiyallahu anhüm'dür. Bu dört imam, yani râşid halifeler, sahabenin en faziletlieleridir. İmam Şâfi'î şöyle demiştir: “Sahâbe ve onlara tabi olanlar önce Hz. Ebû Bekir'in, sonra Hz. Ömer'in, sonra Hz. Osman'ın, sonra da Hz. Ali'nin en faziletli kişi olduğu hususunda icma etmişlerdir.”¹⁷

Bu halifelerin Rasûlullah (s.a.v) katındaki yerleri çok yüksektir. Haklarında pek çok hadis-i şerif vârid olmuştur. Bu sebeple söz ve davranışları, bilhassa da üzerinde ittifak ettikleri davranışlar Rasûlullah (s.a.v)'in sünneti gibi tâbi olunacak bir sıfat kazanmıştır.

Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

*“Size Allah'tan korkmanızı, başınıza bir köle bile idareci olsa dinleyip itaat etmenizi tavsiye ederim. Sizden ömrü olanlar pek çok ihtilaflar göreceklerdir. O zaman sizin yapmanız gereken şey, benim ve hidâyet üzere olan râşid halifelerin sünnetine sıkıca sarılmaktır, buna bütün gücünüzle sarılın! Sonradan çıkan işlerden (bid'atlerden) sakının. Zira her bid'at dalâlettir.”*¹⁸

15 Bu gibi farklar için bk. Karâfî, *el-İhkâm fi temyizi'l-fetâvâ ani'l-ahkâm ve tasarrufâtî'l-kâdî ve'l-imâm*, thk. Ebdülfettah Ebû Gudde, (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiye, 1416/1995); İbn Kayyım, *Zâdû'l-meâd*, (Beyrut: Risâle, 1415/1994); Tehânevî, *l'lâu's-sünen*, 14/68-69.

16 el-Ahzâb 33/21.

17 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, nşr: Muhammed Fuâd Abdülbâkî - Muhibbuddin el-Hatîb, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rîfe, 1379), 7/17.

18 Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 6/4607; Tirmizî, “İlim”, 16/2676, Tirmizî “hadis, hasen sahihtir” demiştir.

Râşid halîfelerin sünnet ve sîretleri, Rasûlullah (s.a.v)'in sünnet ve sîretinin tabîî bir devamı ve Allah ve Rasûlû'nün metodunun amelî bir tatbikidir.¹⁹ Dolayısıyla Davet İlmi açısından önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

5.5. Davetçi ve Âlimlerin Tecrübeleri

İnsanlık târihi boyunca ortaya çıkmış ve davetle meşgul olmuş bulunan âlim ve davetçilerin tecrübeleri ve davet esnasındaki davranışları, davetçilerin önemli kaynaklarından biridir. Bunlar, davetçinin yukarıda zikredilen kaynakları anlayıp onlardan hüküm çıkarmalarına yardımcı olur. Çünkü bu tecrübe ve davranışlar, Allah ve Rasûlû'nün metodunun pratiğe dökülmüş hâli, en güzel tatbikatıdır.

Bu tecrübeler önemli ve çok faydalı olmakla birlikte ikinci derecede kaynak kabul edilir ve bunlardan, daha önce zikredilen aslî kaynaklar ışığında istifade edilir. Çünkü bunlar beşerî icthadlardır, hatalı da olabilir isabetli de. Eğer âlimler belli bir tecrübeyle amel etme hususunda icma ederlerse bu amel delil sayılır. Bir konuda ihtilaf ederlerse, o mevzu fikhî icthadlar gibi değerlendirilir ve âlimlerin o konu hakkındaki sözleri başkalarının yolunu aydınlatan icthadî görüşler olarak kalırlar.

Enes b. Mâlik (r.a) şöyle demiştir: “Yeryüzündeki âlimler gökteki yıldızlar gibidir. Kara ve denizin karanlıklarında onlarla yol bulunur. Yıldızlar söndüğünde doğru yolda gidenlerin şaşırması yakındır.”²⁰ “Âlimler önder, müttakiler efendidirler, onlarla oturmak kişiyi her yönden geliştirir.”²¹ Şöyle bir hadis-i şerif de rivâyet edilmiştir: “Âlimler yeryüzünün kandilleri, peygamberlerin halifeleri, benim ve diğer peygamberlerin varisleridir.”²²

Tecrübelerinden ve davranışlarından istifade edilecek âlimlerin başında sahâbe-i kiram (r.a) gelir. Çünkü onlar rabbânî metodu ve hikmetli üslûbu en iyi bilen kimselerdir. Onlar Rasûlullah (s.a.v) ile beraber bulunmuş, onun davet ahlâkını bizzat yaşayarak öğrenmişlerdir. Bu da onları insanların en hayırlısı yapmış, onlara ümmetin âlimleri içinde husûsî bir yer kazandırmıştır. Hatta bazı âlimler,

19 Bk. Beyânünî, *el-Medhal ilâ ilmi'd-da've*, 145-147.

20 Bk. Hatîb el-Bağdâdî, *el-Fakîh ve'l-mütefakkîh*, 2/138. Bk. İbn Abdilber, *Câmiu beyânî'l-ilmi ve fadlih*, 1/133-268. Bu hadis *Müsned*'de zayıf bir senedle rivayet edilmiştir (2/157).

21 Dârekutnî, *Sünen*, thk. Şuayb Arnâut, (Beyrut: Risâle, 1424/2004), 4/56 (“müttakiler” yerine “âlimler” kullanılmıştır). Hadisi Hatîb el-Bağdâdî senediyle Ali (r.a)'den şu lafızla nakleder: “Nebîler önder, fakihler efendidirler, onlarla oturmak kişiyi her yönden geliştirir” (*el-Fakîh ve'l-mütefakkîh*, 1/142). Aclûnî onunla ilgili şöyle der: “Ricâli sikadılar” (Bk. *Kesfî'l-hafâ*, thk. Abdülhamîd Hindâvî, el-Mektebetü'l-Asriyye, 1420/2000, I, 233). Heysemî de şöyle der: “Ricâli mevsumturlar” (Bk. *Mecmau'z-zevâid*, thk. Hüsâmüddîn el-Kudsî, (Kâhire: Mektebetü'l-Kudsî, 1414/1994), 1/125-126). Heysemî'nin sözü İbn Mes'ud'dan nakledilen mevkuf rivayet içindir, bu rivayet için değildir, buna dikkat etmek gerekir.

22 Hadisi Aclûnî zikretmiş ve şöyle demiştir: “Bunu İbn Adî, Ali (r.a)'den rivayet etmiştir ve Münâvî'nin dediği gibi sahihtir” (Bk. *Kesfî'l-hafâ*, 2/76). Herhâlde bu Aclûnî'nin hatasıdır. *Feyzu'l-Kadir*'de bunun için değil, önceki hadis için “sahih” denilmiştir (Mısır: el-Mektebetü'l-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1356, 3/184).

sahabe sözünü hüccet ve delil kabul etmiştir. Sahabeden sonra onlara güzellikle tâbî olan tâbîîn gelir. Onlar ilmi sahabeden almış ve onların yolundan gitmişlerdir. Bunlardan sonra ümmetin farklı asırlardaki âlimleri ve davetçileri gelir. Tabakât kitapları bu âlimlerin örnek hayat hikâyeleri, tecrübeleri ve faziletli davranışlarıyla doludur.²³

Sahâbe ve tâbîînün örnek davranışları öncelikli olmakla birlikte davetçilerin, muasır âlim ve davetçilerin yaşadığı tecrübeleri de önemsiz görmemesi gerekir. Çünkü onlarda; yaşadıkları zamana daha uygun hadiseler vardır. Zaman yakın oldukça olay ve hadiseler de birbirine daha çok benzer. Muâsır âlimler, o zamanda yaşayan insanların ihtiyaçlarını ve o vakitte faydalı olacak üslûbu daha iyi bilirler.²⁴ Dolayısıyla bütün zamanlarda yaşayan âlim ve davetçilerin tecrübelerinden istifade etmek gerekir.

6. DAVETÇİ

Davet İlmi, bir davetçinin nasıl yetiştirilmesi ve hangi vasıflara sahip olması gerektiğini araştırır. Konuyla ilgili ilmî makaleler ve kitaplar hazırlar. Sempozyum ve paneller düzenler, dijital ve görsel malzemeler hazırlar. Çeşitli eğitim kurumlarında bunun talim ve tedrisini yapar.

Davetçide olması gereken vasıfların bir kısmı şöyle sıralanır: İman, ihlâs, akıl, zekâ, ilim, ibadetlere ehemmiyet vermek, Rasûlullah (s.a.v)’e iktidâ, zühd, takvâ... Zamana ve mekâna göre bunlara başka vasıflar da ilâve edilebilir.

Davetçi en güzel ahlâkî vasıflarla donanmalıdır: Sözde ve amelde ihlâs, şecaat, ümitvâr olmak, olumlu bakış, fedakârlık, cömertlik, sabır, sadâkat, şefkat, merhamet, adâlet, affedicilik...

Mehmed Âkif Ersoy ne güzel söyler:

“Muallimim” diyen olmak gerektir imanlı;

Edebli, sonra liyakatli, sonra vicdanlı.

Bu dördü olmadan olmaz: Vazife, çünkü, büyük.

Davet İlmi, davetçileri şuurlandırıp yaptıkları vazifenin ehemmiyetini kavratacak çalışmalar da yapar. Bu vazifenin peygamber mesleği olduğunu, ihlasla yapıldığında faziletinin çok büyük olduğunu hatırlatır. Davetçilerin en güzel şekilde terbiye edileceği yol ve yöntemleri araştırır.

23 Meselâ şu kitaplara bakılabilir: İbn Hacer, *el-İsâbe*; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*; Muhammed Yûsuf el-Kandehlevî, *Hayatu's-sahâbe*; İbnü'l-Cevzî, *Sıfetu's-Safve*; Zehebî, *Siyeru a'lami'n-nübelâ*...

24 Bk. Beyânünî, *el-Medhal ilâ ilmi'd-da've*, 148-151.

6.1. Davetçinin İhtiyaç Duyduğu İlimler

Davetçi öncelikle davetin konusuyla ilgili İslâmî ilimleri öğrenmelidir. Ulûmu'l-Kur'ân, tefsir, hadis, fıkıh, fetvâ kâideleri, Arapça gibi.

Daha sonra muhataplarıyla ilgili ilimlerden kendisine yetecek kadar öğrenmelidir. Bunlar târîh, coğrafya, Arap tarihi ve kültürü, sosyoloji, psikoloji, dinler tarihi gibi ilimlerdir.

Davetçinin genel kültüre hâkim olması da çok önemli bir husustur.

6.2. Davetçinin Uzak Durması Gereken Hatâlar

Davet İlmi davetçinin korunması gereken hataları tespit edip sebep ve sonuçlarıyla birlikte ortaya koyar. Meselâ davetçi acelecilik, ümitsizlik, ibadetlerde gevşeklik gibi hatalardan uzak durmalıdır. Davetçi fitneye sebep olmamalı, insanları dinden nefret ettirecek davranışlardan sakınmalı ve kötü temsilde bulunmamalıdır.

7. DAVETİN MUHÂTAPLARI

Davet İlmi, davetin muhataplarını tasnif eder ve her birine nasıl yaklaşılması gerektiğini açıklar. Buna göre davetçinin karşısında şu gruplar vardır:

7.1. Müslümanlar

Bunlar üç gruptur: Günahkârlar, orta halliler ve hayırda önde koşanlar.²⁵

7.2. Gayr-i müslimler

Bunlar kâfirler, Yahudiler, Hristiyanlar ve münafıklardan oluşur. Her birinin çeşitleri ve dereceleri vardır.

Farklı açılardan bakıldıkça idâreciler ve halk; erkek, kadın ve çocuk gibi başka tasnifler de yapılabilir. Davet İlmi bu sınıfların her birine karşı nasıl bir metot ve üslup kullanılacağını ve hangi vâsitalardan istifade etmenin daha verimli olacağını araştırır.

8. EMR Bİ'L-MÂRUF VE NEHY ANİ'L-MÜNKER

Davet İlmi'nin fer'î meselelerinden ve davet vâsıtalarından biri de "emr bi'l-mâruf ve nehy ani'l-münker"dir. Davet genel bir çağrıyla ifade ederken emr bi'l-mâruf Müslümanları ıslaha yönelik daha husûsî bir gayrettir.²⁶ Davet İlmi bu konuyla ilgili derinlemesine araştırmalar yaparak gerekli kaideleri ortaya koyar.

²⁵ Fâtır 35/32-33.

²⁶ Şehrânî, *İlmü'd-Da' ve ila'llâhi teâlâ*, 60.

Emr bi'l-mârufun bir kısım metotları şunlardır:

1. Öğretme ve anlatma
2. İmanı ve dînî duyguları kuvvetlendirme
3. Güzel öğüt
4. Ülfet, insanları ısındırma ve hataları örtme
5. Duyguları ve hisleri harekete geçirme
6. Tövbeye teşvik
7. Gerektiğinde sert sözlerle ikaz ve dövme
8. Âsîlere had cezası uygulama
9. Çevreyi değiştirme
10. Alternatif sunma...

9. DAVET METOTLARI

Metot, bilinmeyen gerçeklikleri keşfetmek veya bilinen gerçeklikleri ispat etmek için izlenen ilkelerin ve bu maksatla kullanılacak olan araçların bütününe denir. Metot, bir ilmin en temel şartıdır. Diğer taraftan her ilmin aslî hedefi de küllî gerçeklikleri keşfetmek ve ispat etmektir. Küllî gerçeklikleri keşfetmenin yolu ise akıl yürütmedir. Bundan dolayı metodun temeli, akıl yürütmeye dayanmaktadır.²⁷

Davet İlmi, araştırma, gözlem ve tecrübelerle dayanarak davet faaliyetleri için metotlar ortaya koyar ve mevcut metotları geliştirir.

Davet metotları ortaya koyarı veya kaynağı açısından iki ana kısma ayrılır:

a. Rabbânî Metotlar: Allah Teâlâ'nın Kur'ân ve sünnet yoluyla davet için koyduğu metotlardır. Bunlar hatadan korunmuş metotlar olup diğer bütün davet metotlarının aslıdır.

b. Beşerî Metotlar: Bunlar, davetçi ve âlimlerin, içtihatlarıyla, rabbânî metotları tatbik ederek ve onlara dayanarak davetin herhangi bir yönüyle ilgili ortaya koydukları metotlardır. Bunlar, metodu ortaya koyan kimselerin yaşadığı zamana ve davet ettikleri kişilerin şartlarına göre ortaya çıkar. Tıpkı herhangi bir ictihâdî mesele gibi bu metotların da doğru ve yanlış olma ihtimali vardır.

Konusu açısından davet metotları, davetin ihtiva ettiği konulara bağlı olarak çok çeşitlilik arz eder. Bunun sebebi, İslâmî davetin insan hayatının bütün yönlerini kapsamasıdır.

27 İzmirli, İsmail Hakkı, *Metodoloji*, sad. Refik Ergin, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2006), 26-27.

Davet metotları tabiatı açısından husûsî-umûmî, ferdî-toplumsal, nazârî-tatbîkî ve benzeri çeşitlere ayrılır.

İslâm bu umûmî, husûsî ve diğer metotlar için pek çok misaller getirmiştir. Meselâ vacip olarak gecenin tamamında veya bir kısmında teheccüde kalkmak, Rasûlullah (s.a.v)'e has bir ibadet metodudur.²⁸

Davet metotları, dayanakları açısından da çeşitlere ayrılır. Bu, insan fıtratının kalp, akıl ve histen oluşan üç dayanağına istinad eder.

Kalbe dayalı metotlar “duygusal metot”, akla dayalı metotlar “aklî metot”, duygulara dayalı olanlar da “hissî” veya “tecrübî metot” diye isimlendirilir.²⁹

9.1. Duygusal Metot

Kalbe dayanan, şuur ve vicdanı harekete geçiren davet şekillerinin toplamı duygusal metodu oluşturur. Duygusal metodun öne çıkan şekilleri şunlardır:

9.1.1. Mev'ıza-i Hasene (Güzel Öğüt) Yöntemi

Bunun şekilleri çoktur. Bir kısmını şöyle sıralayabiliriz:

- 1) Hitabet
- 2) Allah'ın kullarına lütfettiği ve şükürü gerektiren nimetleri hatırlatmak
- 3) Davetçinin muhatabını övmesi veya yermesi. Bu da onun husûsiyetlerini ve meziyetlerini veya ayıplarını ve hatalarını zikrederek olur.
- 4) Teşvik etme, korkutma, sevap ve cezanın zikredilmesi.
- 5) Yardım ve muzafferiyet va'di.
- 6) Duygusal ve tesirli kıssalar anlatmak.

Bu ve benzeri yöntemler mev'ıza-i haseneye dâhildir.

Allah teâlâ şöyle buyurur:

“(Rasûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır...”³⁰

9.1.2. Muhâtaplara Şefkat ve Merhamet Göstermek

Bu da tesirli ve hoş sözler söylemekle olur, “babacığım”, “yavrucuğum”, “ey kavmim” gibi sözlerle hitap etmek, davetçinin muhataplarına “seni seviyorum”, “senin için endişeleniyorum” gibi sözler söylemesi buna misaldir. Allah teâlâ şöyle buyurur:

²⁸ Bk. el-İsrâ 17/79; el-Müzzemmil 73/1-7, 20.

²⁹ Bk. Beyânûnî, *el-Medhal ilâ ilmi'd-da've*, 196-198.

³⁰ en-Nahl 16/125.

“Sen onlara sırf Allah’ın lutfu sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi...”³¹

9.1.3. İhtiyaçları Gidermek, Yardımda Bulunmak, Hizmet Etmek

Bu yöntem, ihtiyaçlara, yapılan yardımlara, bunların maddî veya mânevî, az veya çok olmasına göre çeşitlilik arzeder.³²

9.2. Akli Metot

Akla dayanan; tefekkür, tedebbür ve ibret almaya çağıran davet metotlarının toplamıdır. Akli muhâkemeler ve bütün kıyas şekilleri buna dâhildir. Allah teâlâ şöyle buyurur:

“Yeminlerini bozan, peygamberi sürüp çıkarmaya karar veren ve size karşı saldırıyı ilk başlatan topluluğa karşı savaşmaktan geri mi duracaksınız? Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Hâlbuki asıl çekinmeniz gereken Allah’tır; eğer yürekten inanıyorsanız.”³³

Cedel, münâzara, diyalog, darb-ı meseller kullanmak veya halk arasında yaygın olan temsilleri anlatmak, akli yönü galip olan ve ibret alınması gereken kıssalar anlatmak akli metodun öne çıkan yöntemleridir.³⁴ Allah teâlâ şöyle buyurur:

“Andolsun onların kıssalarında akıl sahipleri için ibretler vardır...”³⁵

“...Şimdi sen bu kıssayı anlat, umulur ki iyice düşünürler.”³⁶

9.3. Tecrübi Metot

Duyulara, müşahede ve tecrübeler dayanan davet yöntemlerinin toplamına tecrübi metot denir. Bu metotla, duyular somut şeylere yöneltilerek bir kanaat oluşturulmaya çalışılır. Allah Teâlâ’nın şu sözünde olduğu gibi:

“Kesin olarak inananlar için yeryüzünde âyetler vardır. Kendi nefislerinizde de öyle. Görmüyor musunuz? Semada da rızığınız ve size vâdedilen başka şeyler vardır. Göğün ve yerin Rabbine andolsun ki bu vaad, sizin konuşmanız gibi kesin ve gerçektir.”³⁷

31 Âl-i İmrân 3/159.

32 Bk. Beyânûnî, *el-Medhal ilâ ilmi’ d-da’ ve*, 204-206.

33 et-Tevbe 9/13.

34 Bk. Beyânûnî, *el-Medhal ilâ ilmi’ d-da’ ve*, 208-212.

35 Yûsuf 12/111.

36 el-A’râf 7/176.

37 ez-Zâriyât 51/20-23.

“İnsanlara ufuklarda ve kendi nefislerinde âyetlerimizi göstereceğiz ki onun (Kur’ân’ın) gerçek olduğu, onlara iyice belli olsun. Rabbinin her şeye şahit olması, yetmez mi?”³⁸

Tecrübî metot, uygulamalı öğretme yöntemidir. Muhatap, kendisine emredilen ve yapmaya davet edildiği fiilin nasıl uygulandığını görür. Rasûlullah (s.a.v)’in insanları namaz ve haccı öğrenmeye çağırırken yaptığı gibi. O şöyle buyurmuştur:

“Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz o şekilde namaz kınız!”³⁹

“Hac rükünlerini benden alınız!”⁴⁰

Ahlâk ve âdâbı öğretirken, bunları yaşayan bir örneğin olması son derece etkilidir. Tıpkı Allah teâlâ’nın Rasûlullah (s.a.v)’i mü’minlere, yaşayan bir örnek olarak göstermesi gibi:

“İçinizden Allah’ın lutfuna ve âhiret gününe umut bağlayanlar, Allah’ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Rasûlullah’ta güzel bir örneklik vardır.”⁴¹

Sahibinin göreceği şekilde kötülüğü el ile değiştirmek ve ortadan kaldırmak da bu metodun bir yöntemidir. Münkerin bu şekilde kötülenmesi, kötülükleri engelleme derecelerinin en kuvvetlisi sayılır. Hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

“Kim bir münker görürse onu eliyle değiştirsin...”⁴²

Bu metot, genelde bütün insanların kabul ettiği algılanabilir şeylere dayandığı için tesiri çabuk görülür. Bir insan bunları kabul etmiyorsa, bu onun inadına ve yanlışta ısrar ettiğine delalet eder.⁴³

9.4. Davet Metotlarının Ana Karakteri

Dâvet metotlarının genel karakterini maddeler hâlinde zikretmek gerekirse şu şekilde özetleyebiliriz:

- Davet metotları, felsefî metod ve kelâmî yöntemlerden uzak, son derece açık ve kolay anlaşılır metotlardır. Allah teâlâ şöyle buyurur:

“İlâhınız bir tek Allah’tır. O’ndan başka ilâh yoktur. O, Rahmân’dır, Rahîm’dır.”⁴⁴

“Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, mü’minler de (iman ettiler). Her biri Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberle-

38 Fussilet 41/53.

39 Buhârî, Ezân, 18.

40 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/318; Müslim, “Hacc”, 310.

41 el-Ahzâb 33/21.

42 Müslim, “İman”, 78.

43 Bk. Beyânünî, *el-Medhal ilâ ilmi’d-da’ve*, s. 214-219.

44 el-Bakara 2/163.

rine iman ettiler. «Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız...»⁴⁵

- Davet metotları inancı insan nefesine iyice yerleştirir, hem akla hem kalbe dayanan bir üslup ile onu korumaya alır. Bunu da o konuya delalet eden aklî ve naklî delilleri beyan ederek, akîde etrafında uyandırılan şüpheleri tartışıp reddeder ve insanların hayatında yaygın olan bozuk inançları iptal ederek yapar. Meselâ şu âyet-i kerimede bunun örneğini görmek mümkündür: **“Ama onlar, kullarından bir kısmını, O'nun bir cüzü kıldılar. Gerçekten insan apaçık bir nankördür. Yoksa Allah, yarattıklarından kızları kendisine aldı da oğulları size mi ayırdı! Onlardan biri, Rahmân'a isnat ettiği kız çocuğuyla müjdelence, hiddetlenerek yüzü simsiyah kesilir. Süs içinde yetiştirilip savaş edemeyecek olanı mı istemiyorlar? (Onları Allah'ın parçası mı sayıyorlar?) Onlar, Rahmân'ın kulları olan melekleri de dışı saydılar. Acaba meleklerin yaratılışlarını mı görmüşler? Onların bu şahitlikleri yazılacak ve sorguya çekileceklerdir...”**⁴⁶

- İbadet ve onun yöntemleriyle ilgili tevkîfî bir metod takrir eder.
- Şeriatın maksatlarıyla çelişmeyen veya muamelatın herhangi bir yönünde bozukluğa sebep olmayan şeyleri kabul eder.
- Şer'î ahkâmın büyük kısmı için genel usul ve kâideler koyar, ameli tatbîkât ve fer'î hükümler için ictihad alanını geniş tutar.
- Güzel ahlâkı açıklar ve onun sıdk, adâlet ve emanet gibi ana umdelerini bildirir.
- Kötü ahlâkı beyan eder ve onun yalan, zulüm ve hıyanet gibi ana konularını açıklar.
- Güzel ahlâk ile iyi davranışları diğerlerinden ayıran sâbit kâide ve ölçüler koyar.
- Ahlâkı güzelleştirmeye ve insanı tabiat ile mücahedeye davet eder ve bu konuda tabiatı bahane olarak görmeyi kabul etmez.⁴⁷

9.5. Davet Metotlarının Genel Özellikleri

Davet metotlarının genel özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz: Rabbânîlik, kemâl, açıklık, şümûl, tevâzün (dengeli olmak), uygulanabilirlik, şer'î hükümlere bağlılık (inzibat), kademe kademe ilerlemek (tederrüc) ve devamlılık (istimrâr).⁴⁸

45 el-Bakara 2/285.

46 ez-Zuhruf 43/15-19; ayrıca Bk. el-En'âm 6/100, er-Ra'd 13/33; es-Sâffât 37/158.

47 Bk. Beyânûnî, *el-Medhal ilâ ilmi'd-da've*, 221-234.

48 Bk. Beyânûnî, *el-Medhal ilâ ilmi'd-da've*, 235-240.

10. DAVET ÜSLÛBU

Davetçinin davet metodunu uygulama keyfiyetine üslûb denir. Bunu “yöntem” kelimesiyle karşılayanlar da vardır. Davet İlmi, davetçinin tatbik edeceği üslup ve yöntemleri belirler, hangi muhataba hangi yöntemi uygulayacağını bildirir. Belli başlı davet üslupları şunlardır:

10.1. Hikmet Üslûbu

حکم fiil kökü, “men etme” manasını ifade eder. Mesela bu kökten türeyen *hüküm*, zulûmden men etmektir. Hayvanı koştırmaktan engellediği için gеме *hake-metü’l-licâm* veya *hakemetü’d-dâbbe* denilmiştir. Beyinsiz birinin elinden tutup onu yanlış yapmaktan engelleyen kişi *حَكَمْتُ السَّيِّئَةَ وَأَحْكَمْتُه* der. *Hikmet* de insanı ce-haletten alıkoyar. Hikmetli, tecrübeli, olgun kimseye *muhakkem* denir.⁴⁹ Halîl b. Ahmed (ö. 175/791) hikmetin adalet, ilim ve hilme dayandığını söyler. Bir kimse hikmet ehli olduğunda “أَحْكَمْتُهُ التَّجَارِبُ: tecrübeler onu hakîm yaptı” denir.⁵⁰ İbn Dü-reyd (ö. 321/933), “Sana öğüt veren, seni sınırlayan, iyiliğe çağıran veya çirkinlik-ten nehyeden her söz hikmettir” der.⁵¹ Fîrûzâbâdî (ö. 816/1415) ise *hikmeti*; adalet, ilim, hilim, nübüvvet, Kur’ân ve İncil diye açıklar.⁵² Bu kökten türeyen *ahkame*, sağlam yaptı; *istahkame* de bozulmaktan korudu manalarına gelir.⁵³ Masdar olarak *hikmetin* men’-i fesâd ve celb-i salâh manası vardır ki *hüküm*, *hükûmet*, *muhkemlik* hep bu esastan alınmıştır.⁵⁴

Müfessirler *hikmet* kelimesinin Kur’ân’da zikrediliş şekillerine bakarak muhtelif tarifler yapmışlardır. Mukâtil b. Süleymân (ö. 150/767), muhtelif âyet-i kerimelerde geçen hikmet kelimesinin Kur’ân’ın öğütleri,⁵⁵ anlayış, ilim,⁵⁶ nübüv-vet,⁵⁷ Kur’ân’ın tefsiri⁵⁸ ve Kur’ân⁵⁹ manalarına geldiğini ifade eder.⁶⁰ Taberî, hik-

49 Bk. Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbu’l-Ayn*, thk. Mehdi el-Mahzûmî - İbrahim es-Sâmirrâî, (Dâru’l-Hilâl, ts.), III/66-67; İbn Düreyd, *Cemheretü’l-luga*, thk. Remzî Münîr Ba’lebek, (Beyrut: Dâru’l-İlm li’l-Melâyîn, 1987), “حکم” md., 1: 564; İbn Fâris, *Mu’cemu mekâyisi’l-luga*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, (Dâru’l-Fikr, 1399/1979), “حکم” md., II, 91.

50 Halîl b. Ahmed, *Ayn*, “حکم” md., III/66.

51 İbn Düreyd, *Cemheretü’l-luga*, “حکم” md., I/564.

52 Ebü’l-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya’kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-muhît*, thk. Muhammed Nuaym el-Araksûsî, (Beyrut: Risale, 1426/2005), “حکم” md., 1095.

53 Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-muhît*, “حکم” md., 1095.

54 Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, thk. A. Cüneyt Köksal - Murat Kaya, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021), I/966.

55 el-Bakara 2/231, 269; en-Nisâ 4/113; en-Nahl 16/125.

56 el-En’âm 6/89; Meryem 19/12; Lokmân 31/12.

57 el-Bakara 2/251; en-Nisâ 4/54; Sâd 38/20.

58 el-Bakara 2/269.

59 en-Nahl 16/125.

60 Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdi el-Belhî, *el-Vucûh ve’n-Nezâir*, haz. Ali Özek, (İstanbul: İlmî Neşriyat, 1993), 28-29.

metin, hak ile batılın arasını ayıran *hüküm*den alındığı kanaatindedir.⁶¹ Yani âc davranarak, ilâhî ölçülere riayet ederek doğru hükmü vermek, doğru ile yanlış arasını ayırmak hikmet olmaktadır. Hikmetin tarif ve izahına en fazla yoğunlaşmış müfessirlerden biri Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'dır. O, hikmetin bütün manalarını tefsirlerden derleyip bir araya getirmiş ve uzun uzun izahlarda bulunmuştur. Yukarıda zikredilenler dışında şu manaları da zikretmiştir:

- Hikmet, ilim ve amelde ihkâm, söz ve fiilde isabettir. Söзде isabet hakkı fiilde isabet hayra yöneliktir.

- Hikmet, ilim ve onunla ameldir. Herhangi bir nazarî ilim bizzat bir hikmet olmadığı gibi tesadüfî olan herhangi bir gayr-ı ilmî amel de öyledir. Yani ilim amele sebep olmalı, amel ilimden kaynaklanmalı ve her ikisi de zararı def edip maslahatı celb etmelidir.

- Hikmet, ilim ve fıkıhtır.

- Her şeyin manasını tanımak ve anlamaktır.

- Sünnet-i muhkemedir.

- Her şeyi yerine ve mertebesine koymaktır. Şu halde hikmet, adalet demektir.

- Güzel ve isabetli fiillere yönelmektir. Bu gaye devamlı olduğu için hikmetin sâbit bir meleke ve bir ahlâk olduğu açıktır.

- Siyasette beşerî imkânlar dâhilinde Allah Teâlâ'ya iktidâdır ki bu da ilmi cehilden, fiilini zulümden, cömertliğini cimrilikten, hilmini beyinsizlikten arındırarak makla olur.

- İlâhî ahlâk ile ahlaklanmaktır. Hikmetin başı, mevcûdâta ibret nazarıyla bakıp tefekkür ve tezekkürde bulunarak bir anlayışa ve ilme ulaşmak; ortası, dâim ve tâat; sonu da âhiret saâdetidir.

- Hikmet bir nûrdur ki vesvese ile makamın arası bununla ayrılır.⁶² İbn Zeyn hikmeti, Allah'ın kalpte yarattığı ve kendisiyle o kulunu nurlandırdığı bir şey olarak tarif etmiştir.⁶³ İbn Atıyye, "hikmet, dinde fıkıh ve bir seciye ve Allah'tan gelen nûr olan anlayıştır" tarifini nakleder.⁶⁴

Bu tarifleri şu üç noktada birleştirmek mümkündür: Hikmet, faydalı amellerle götürmesi hayşiyetiyle ilim, ilme dayanması hayşiyetiyle faydalı amel, ilim

61 Taberî, *Câmiu'l-beyân fi te'vili'l-Kur'an*, (Mekketü'l-Mükerreme: Dâru't-Terbiye ve't-Türâs, ts.), III/87.

62 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/966-980.

63 Taberî, *Câmiu'l-beyân*, III/87.

64 İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz fi tefsiri'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Abdü's-Selam Abdü's-Şâfi Muhammed (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422), I/212.

amelde ihkâm (sağlam yapmak), diğer bir tabirle söz ve fiilde isabettir. Bunu kısaca ilim ve fıkıh diye özetleyebiliriz.⁶⁵

Bu manalardan hareketle, hikmeti; “insanı cahillik, akılsızlık, haksızlık ve fesattan koruyup engelleyen ve ona iyi şeyleri kazandıran ilim ve anlayış” diye tarif edebiliriz.⁶⁶

Davette hikmet üslûbu, her şeyi yerli yerine koyan üslup ve yöntemdir. Bu yönüyle bütün davet yöntemlerine şâmindir. Davet esnasında hangi muhataba ne söylenir, hangi konular öncelikle anlatılır, hangi konulara ne kadar ağırlık verilir, bütün bunları Davet İlmi tespit edip davetçilere rapor hâlinde sunar.⁶⁷

10.2. Mev‘iza-i Hasene Üslûbu

Lügatte “mev‘iza”; nasihat etti, âkıbetleri hatırlattı, itaati emir ve tavsiye etti anlamına gelen وعظ fiilinden türemiştir.⁶⁸ “Hasene”, *seyyie*’nin (kötülüğün) zıddıdır.

Allah teâlâ şöyle buyurur:

“Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o, aklını başına alır veya korkar.”⁶⁹

“...İnsanlara güzel söz söyleyin.”⁷⁰

“...Kendilerine öğüt ver ve onlara, kendileri hakkında tesirli söz söyle.”⁷¹

Mev‘iza-i hasene’nin birçok şekli vardır, bir kısmını şöyle sıralayabiliriz:

1) Açık, latîf ve yumuşak söz. Allah teâlâ şöyle buyurur: **“... İnsanlara güzel söz söyleyin.”**⁷²

2) Latîf ve anlaşılır işaret.

3) Târiz, kinaye ve tevriye.

4) Kıssa, tesirli konuşma ve espri.

5) Şükrü gerektiren nimetleri hatırlatmak.

6) Medih ve zem.

7) Tergîb ve terhîb.

65 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, I/981.

66 Bk. Murat Kaya, “Peygamberlere Gelen İlahi Mesajı Tamamlayıcı Üç Temel Ölçü: Mîzân, Furkân ve Hikmet”, *Turkish Studies*, 13/17, (Summer 2018), 210-211.

67 Bk. Beyânünî, *el-Medhal ilâ ilmi'd-da' ve*, 244-257.

68 Bk. İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, ۴۷۳ md., VII, 466; *el-Mu'cemü'l-vasît*, II, 1055.

69 Tâ-hâ 20/44.

70 el-Bakara 2/83.

71 en-Nisâ 4/63.

72 el-Bakara 2/83.

8) Zafer ve başarı va'd etmek.

9) Tahammül ve sabır...⁷³

İnsanlara tesir eden, onları itaat ve icabete sevkeden doğrudan ve dolaylı bütün yöntemler mev'iza-i hasene üslûbuna dâhildir.⁷⁴

10.3. Mücâdele Üslûbu

Cedel, husûmette ısrar ve onu yapabilmek demektir. Husûmette şiddeti ifade eder. Hadiste şöyle geçer: “Bir kavme cedel verildiğinde onlar mutlaka sapıttılar. Cedel, delille delille karşılık vermektir; mücâdele, münâzara ve muhâsama demektir.⁷⁵ Farklı şekillerde tarif edilmiştir. Ebü'l-Bekâ: “Kişinin hasmını bir delil veya şüphe ile bozuk sözünden uzaklaştırması” diye tarif eder.⁷⁶ Seyyid Şerif Cürcânî “Cidâl: Görüşlerin ortaya çıkarılıp söylenmesiyle ilgili tartışmadan ibarettir” der.⁷⁷

Mücâdele iki türlüdür, bazen en güzel şekilde, bazen de bâtıl için yapılır. Bunların biri medhedilmiş, diğeri de yerilmiştir. Allah teâlâ şöyle buyurur:

“... Onlarla en güzel şekilde mücadele et!...”⁷⁸ “... Bâtılı hakkın yerin koymak için boşuna mücadele etmişlerdi...”⁷⁹

Allah teâlâ tebliğde mücadelenin en güzel şekilde yapılmasını ısrarla emretmektedir. Aksi takdirde muhatap inatlaşarak İslâm'dan iyice uzaklaşabilir.⁸⁰

10.4. Güzel Örnek Olma Üslûbu

Bir kişi iyi veya kötü örnek olabilir. Hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

“Kim İslâm'da güzel bir çıkış açarsa ona bunun ecir ve kendisinden sonra onunla amel edenlerin eciri vardır. Onların ecirlerinden de hiçbir şey eksilmez. Kim de İslâm'da kötü bir çıkış açarsa ona da bunun günahı ve kendinden sonra onunla amel edenlerin günahı vardır. Onların günahlarından da hiçbir şey eksilmez.”⁸¹

Allah Teâlâ, rasuller göndermiş, onların kıssalarını anlatmış, ahlâklarını zikretmiş, sonra da mü'minlere bu rasullere uymalarını, peşlerinden gitmelerini emretmiştir. Âyet-i kerimede şöyle buyrulur:

73 Bk. Beyânünî, *el-Medhal ilâ ilmi'd-da've*, s. 258-262.

74 Bk. Merzûk Selîm el-Yevbî, “el-Durûsu'd-da'viyye fi's-süneni'l-fi'liyye fi Sahîhi'l-İmâm Müslim (Yüksek Enstitü, Da'vet ve İhtisâb Bölümü yüksek lisans tezi, 1411), 33-41.

75 İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 4:105, XI, 105; *el-Mu'cemü'l-evsat*, I, 111.

76 Ebü'l-Bekâ, *el-Külliyât*, thk. Adnan Derviş - Muhammed el-Misrî, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, ts., 353

77 Seyyid Şerif Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403/1983), 75.

78 en-Nahl 16/125.

79 el-Mü'min 40/5.

80 Bk. Beyânünî, *el-Medhal ilâ ilmi'd-da've*, 263-270.

81 Müslim, Zekât, 69.

“İşte o peygamberler Allah’ın hidâyet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy...”⁸²

İnsanın tabiatında ve fitratında taklit etme ve örnek alma özelliği vardır. İnsanların etkilendiği şeylerin çoğu da okuma ve işitme yoluyla, özellikle de pratik konularda ve zor durumlarda. Bu etkilenme çoğu zaman fitrî olup bilinçli değildir.

Örneğin tesiri geneldir, farklı seviyelerdeki bütün insanları kapsar, hatta ümmî insanı bile içine alır. Zira her insanın, anlamasa bile bir başkasının yaptığına benzemesi ve onu taklit etmesi mümkündür.

Diğer taraftan bu yöntem gayet kolaydır. Hayır ve iyilik, uyulandan uyana çabuk geçer. Çünkü bir şeyi pratik olarak yapmak ve ona sarılmak, muhatabı, o şeyi anlatıp övmekten daha fazla ikna eder. Bir hayrı sadece yapmak ve tatbik etmek bile, başkalarında o hayrın ve tatbikinın doğruluğu konusunda bir kanaat oluşturur. Çünkü o soyut bir ideal değil, yaşanabilen bir şeydir.

Güzel bir örnek, insan nefisini derinden etkiler. Zira nefis nazarî konulardan çok pratik durumlara daha hızlı icabet eder.

Davetin metot ve üsluplarından bahsettikten sonra şunu da ifade etmek gerekir ki bu metot ve üslupları zamanın ilerlemesiyle devamlı olarak geliştirmek gerekmektedir. Zira metotlar, belli bir şekil üzere sabit kalmaz. Vaktin gerektirdiği şeylere göre zamandan zamana, hâlden hâle değişir. Bir davet metodu, muayyen bir şahsa, belli bir vakitte veya belli bir yaşta uygun olabilir. Şâyet davet edilen kişi olduğu gibi devam eder, bu yöntem ona fayda vermezse, davetçinin yöntemini muhatabın hâline göre değiştirmesi ve daha uygun bir hâle gelinceye kadar geliştirmesi gerekir.

İbadetler haricindeki davet metotlarında aslolan ictihâdî olmaları ve devamlı gelişir vaziyette bulunmalarıdır. Davetçilerin bunları yaşadıkları zamanın gereğine göre güzelleştirip geliştirmeleri mümkündür. Hulefâ-i râşidînin, sahabe-i kirâmın ve selef-i sâlihînin Kur’ân-ı Kerim’i ve sünnet-i seniyyeyi koruma yöntemlerini geliştirmek için yaptıkları faaliyetler buna delildir.⁸³ Davet İlmi bu konuda araştırmalar yaparak her zaman ve mekâna en uygun metodun ne olduğunu tespit etmeye çalışır.

⁸² el-En’âm 6/90.

⁸³ Bk. Beyânûnî, *el-Medhal ilâ ilmi’ d-da’ ve*, 271-275.

11. DAVET FIKHI

Davet fikhı, davette bulunurken hassas ve derinlikli bir şekilde düşünerek hareket etmeyi, derin bir anlayışa sahip olmayı ifade eder. Davet ettiği konuyu, muhâtabın durumunu, zamanı, zemîni ve diğer şartları bütün inceliğiyle bilip kavramayı ve ona göre hareket etmeyi anlatır. Davet İlmi, davet fikhıyla ilgili incelikleri tespit ederek davetçilerin hizmetine sunar.

Bir davetçi muhatapların aklî, ilmî ve diğer durumlarını bilmelidir. Hz. Ali (r.a) şöyle buyurmuştur:

*“İnsanlara anlayabilecekleri şekilde konuşunuz! Allah ve Rasûlü’nün yalanlanmasını ister misiniz!”*⁸⁴

Abdullah b. Mes’ûd (r.a) şöyle demiştir: *“Şayet bir topluluğa akıllarının ermediği bir hadis nakledersen, bu onların bir kısmı için ancak fitne unsuru olur.”*⁸⁵

Davetçinin hangi durumda nasıl davranmak gerektiğini iyi bilmesi gerekir. Davet fikhı işte bu konuyla ilgilenir ve bir takım esaslar belirler. Bu esasların bir kısmını şöyle sıralayabiliriz:

- Davette tedricîliğe riayet etmelidir.
- Kimin söylediğine değil ne söylediğine bakmalıdır.
- Tartıştığında hakkın gâlib gelmesi için gayret etmeli, nefsin zaferi için çalışmamalıdır.
- Davetçi davet ettiği şeyi bilerek çağırmalı, bilmediği bir şeye çağırmamalıdır.
- Davetçi farklı ictihadların olduğu bir hususta müdahale etmemelidir
- Davetçi söylediğini tam olarak yapamasa bile davette bulunmalıdır, zira sözüyle amelinin tutarlı olması çok mühim olmakla birlikte davetçinin kâmil olması şart koşulmamıştır.
- Davetçi farklı insan tiplerini tanımalı, kime nasıl hitap edeceğini bilmelidir.
- Davetçi hikmet ehli olmalıdır.
- Davetçi günah üzere gördüğü kimseyi itmemeli, onu kuyuya düşmüş biri olarak görüp kurtarmaya çalışmalıdır. Son nefesine kadar kimse hakkında kesin karar vermemelidir.⁸⁶

84 Buhârî, “İlim”, 49.

85 Müslim, “Mukaddime”, 5.

86 Şehrânî, “İlmü’-d-Da’ ve ila’llâhi teâlâ”, 90-96.

Bunun gibi davetle ilgili ince ve hassas kâidelerden bahsetmek Davet Fık-
hı'nın konusudur.

12. DAVET VÂSİTALARI

Vasıta, davetin esas rükünlerinden biridir. Davet ne kadar güzel olursa olsun vasıta bulunamaz veya uygun olmazsa maksada ulaşamaz. Davet İlmi, davetin hangi vasıtalarla yapılacağını araştırır, yeni vasıtaları tespit edip onları kullanma usulünü öğretir. Eskiden beri devam eden birtakım vasıtalar olduğu gibi her gün yeni yeni davet vasıtaları da ortaya çıkmaktadır. Bunları takip edip en güzel şekilde kullanılmasını sağlamak Davet İlmi'nin konularından biridir.

Davetin bir kısım vasıtalarını şöyle sıralayabiliriz: Kitap, makale, dergi, gazete, internet, okul, eğitim, hutbe, vaaz, mektup, telefon, mevlid merasimleri, cenazeye ilgili merasimler, konferans, sempozyum, seminer, sohbet, radyo, televizyon, film, sinema, tiyatro, musiki, broşür, afiş, takvim, resim, karikatür, resimli çocuk kitapları, sosyal medya...

Davet İlmi bunların her biriyle ilgili araştırmalar yapar ve hangi vâsitanın nerede, ne zaman ve kimlere karşı daha tesirli olduğunu tespit etmeye çalışır. Bu vasıtaların hükümlerini, rükün ve şartlarını, sünnet ve âdâbını belirler, konunun nasıl seçileceğini, münasip zaman ve mekânı, muhatapların durumunu, konuyu anlatmak için uygun vaktin ne kadar olduğunu ve nasıl aktarılması gerektiğini ve dikkat edilmesi gereken noktaları inceler. Davetçinin davet vasıtalarını nasıl elde edeceğini ve onlardan ne şekilde istifade edebileceğini anlatır.

13. DAVET MEKÂNLARI

Şartlar müsait olduğunda insanın olduğu her yerde davet gerçekleştirilebilir. Ancak davetin yoğunlaştığı bazı mekânlar da vardır. Evler, camiler, okullar, üniversiteler, yurtlar, vakıflar, dernekler, seyahat vasıtaları davetin çokça yapılabilceği yerlerdir. Davet İlmi bu mekânların en güzel şekilde nasıl kullanılabileceğini, nerede kime nasıl hitap etmek gerektiğini inceler. Bunlara yenilerini katabilmek için araştırmalarda bulunur.

14. DAVETİN PROBLEMLERİ

Davet İlmi'nin önemli ilgi alanlarından biri de davetçi, metod, vasıta ve üslup konularındaki problemleri tespit edip gidermeye çalışmaktır.

Bir davetçiden sadır olan hata, normal bir insandan sadır olan gibi değildir. Normal insanın hatası kendini bağlar ve ondan öteye geçmez. Ancak bir davetçinin

yaptığı hata, diğer insanlara da tesir eder ve sonuçları bütün davete, dolayısıyla İslâm'a zarar verir. Bu sebeple, örnek ve önder insanları hata yapmaktan sakındıran farklı üsluplarda pek çok uyarı gelmiştir. Allah teâlâ şöyle buyurur:

“Ey Peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hayâsızlık yaparsa, onun azabı iki katına çıkarılır. Bu, Allah’a göre kolaydır. Sizden kim, Allah’a ve Rasûlüne itaat eder ve sâlih amel işlerse ona mükâfatını iki kat veririz. Ve ona (cennette) bol rızık hazırlamışızdır. Ey Peygamber hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz...”⁸⁷

Hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

*“Kıyamet günü bir adam getirilir ve cehenneme atılır; iç organları arkasından çıkar, onları sürükleyerek merkebin değirmen çevirdiği gibi döner durur. Cehennem ehli başına toplanarak «Ey filan sana ne oldu? Sen bize iyilikleri emredip kötülüklerden nehyetmez miydin?» derler. O da «Evet, ben iyilikleri tavsiye eder ama kendim yapmazdım, kötülüklerden sakındırır ama onları kendim yapardım» der.”*⁸⁸

Çoğumuz, başkalarının ayıplarını görmekten kendi ayıbımızı göremiyoruz. Kardeşimizin gözündeki çöpü görüyoruz da kendi gözümüzdeki mertegi görmüyoruz. Problemleri teşhis ve hataları keşfetme konusunda Kur’ân’ın kıymetli yönlendirmelerinden biri, hatayı başkalarında arayıp onları ayıplamadan önce kendi nefsimize dönmektir. Allah teâlâ şöyle buyurur:

“Başınıza gelen herhangi bir musibet, kendi ellerinizle işledikleriniz yüzündendir. (Bununla beraber) Allah çoğunu da affeder.”⁸⁹

Ömer b. Hattab (r.a) gazvelerden birinde zaferin gecikmesini Müslümanların hata ve kusuruna bağlamıştı. Onlara yazdığı mektupta şöyle demişti: *“Emmâ ba’d! Mısır’ın fethi esnasında gecikmenize şaşırdım, senelerdir onlarla savaşıyorsunuz. Bunun sebebi ancak ihdas ettiğiniz bid’atler ve düşmanlarınızın sevdiği dünyevî şeyleri sevmenizdir. Allah teâlâ bir kavme ancak samimi niyetleri sebebiyle zafer nasîb eder...”*⁹⁰

Görülen şudur ki bir davet hareketi, ister ferdî olsun ister cemaat hâlinde, hatasını kolaylıkla fark edemiyor. Farkına varsa bile çoğu zaman onu nasıl tedavi edip düzeltceğini bilemiyor. Bu da hataya çok yakın olması ve onunla iyice ülfet

87 el-Ahzâb 33/30-32.

88 Buhârî, “Bed’ü’l-Halk”, 10; Müslim, “Zühd”, 51.

89 eş-Şûrâ 42/30.

90 Abdurrahman b. Abdullah el-Mısırî (v. 257), *Fütûhu Mısır ve’l-Mağrib*, (Mektebetü’s-Sekâfeti’d-Diniyye, 1415), 102; Nüveyrî, *Nihâyetü’l-ereb fi funûni’l-edeb*, (Kâhire: Dâru’l-Kütüb ve’l-Vesâiki’l-Kavmiyye, 1423), XIX/305; Ali el-Müttakî, *Kenzü’l-ummâl*, thk. Bekrî Hayyânî - Safvet es-Sekkâ, (Beyrut: er-Risâle, 1401/1981), V/705.

etmesi sebebiyledir. Bu sebeple davetle ilgili hata ve problemleri tedavide başarılı olmak için davetçilerle uygulayıcılar arasında kuvvetli bir yardımlaşmanın olması şarttır.⁹¹

14.1. Dâhilî (Zâtî) Problemler

Bunlar davetçilerden, onların anlayış, metod, yöntem ve vâsıtlarından kaynaklanan problemlerdir. Başkalarının buna dahilî yoktur.

En büyük problem davetçinin doğru yolda giden ve doğru yola çağıran davetçilikten dünyaya dalmış, onun istek ve hırsları peşinde koşan, kendi menfaat ve maslahatlarına göre hareket eden bir kimseye dönüşmesidir.⁹² Diğer bazı problemleri de şöyle sıralayabiliriz:

- Müslümanların, davet vazifesinin âlim ve mütehassıslardan bir tabakaya mahsus olduğunu, kendilerinin bundan mesûl olmadığını düşünerek bu hususta gevşek davranmaları.

- Davetçinin dar bir bakış açısına sahip olarak kendi çalıştığı alanın dışında kalan davetçileri tenkit etmesi. Davet sadece tebliğ veya sadece talim veya sadece siyaset değildir. Bu alanların her birinde çalışan davetçileri kardeş bilmek ve onlara yardımcı olmak gerekir.

- Çoğu davetçi ve âlimin Davet İlmi'nin hakikatinden, doğuşundan ve insanların ona olan ihtiyacından gafil olması, çoğunun diğer şer'î ilimleri öğrenmekle bu ilimden müstağnî kalabileceğini zannetmesi, davetle ilgili ihtisaslaşmalara sonradan çıkmış gereksiz şeyler diye bakması.

- Davette hataların tekrarı, geçmiş tecrübe ve hatalardan istifade ve onlardan ibret almanın az oluşu.

- Davet şuurunun azalması.

- Düşmanların tabiatı, hile ve tuzakları karşısında basiretli davranmamak.

- Davetçiler arasında cimrilik, haset, hevaya uymak, dünyayı tercih etmek, herkesin kendi görüşünü beğenmesi, kibir, ucub, baş olma ve riyaset sevdâsı gibi hastalıkların yayılması.

- Davetçilerin hayatında ilmin amelden, fikrin tatbikattan ayrılması ve bunun yaygınlık kazanması.

⁹¹ Bk. Beyânünî, *el-Medhal ilâ ilmi'd-da've*, 345-351.

⁹² Bu hatanın tedavisi için bk. Ebü'l-Hasan Ali en-Nedvî, *en-Nübüvvetü ve'l-enbiyâ*; a.mlf., *et-Tefsîru's-siyâsi li'l-İslâm*.

- Davetçilerin öncelik sıralamasını ihmal etmesi, görevlerle imkânlar, mefsedetlerle maslahatlar arasındaki dengeyi sağlamadaki zaafırları.⁹³

- Genel olarak mü'minler, özel olarak davetçiler arasında kardeşlik bağlarının zayıflığı, bunların birbirine kötü bakmasına, zanda bulunmasına sebep olmuş ve birbirini tekfir etmeye, dalalet ve bidat ehli olarak görmeye sürüklemiştir. Bu durum neticede davetçilerin saflarını bölmüş, kalplerini ve fikirlerini birbirinden uzaklaştırmış ve onları birbirlerine zıt yerlerde duran gruplar hâline getirmiştir.⁹⁴

- İslâmî çalışmalardaki ilmi ve ameli farklılığa yanlış bakışın yayılması, Müslümanlar arasındaki ihtilafın yanlış anlaşılması, bunun tabiatından ve sebeplerinden gaflet etmek davetçilerin saflarını parçalamış, birbirine yardım eden kardeşleri birbiriyle çekişen düşmanlar hâline getirmiştir. Bu durum davetçilerin nefsindeki ferdiyeti ve enaniyeti derinleştirmiş, farklı intisaplar sebebiyle nefsi engeller meydana gelmiş, asabiyet ve grupçuluk ruhu yayılmıştır.⁹⁵

- Müslümanların Allah'a itimad ve tevekkülleri zayıflamıştır.⁹⁶

- Müslümanlar bilim ve teknolojiye geri kalmış, gerekli gayreti göstermemişlerdir.

- İslâmî davetin ihtiyaçlarını karşılayacak iktisadi yatırım projeleri ihmal edilmiş, davetçiler bu ihtiyaçlarını düzensiz yardım ve sadaka gelirleriyle karşılamak zorunda kalmışlardır.

Öncelikle bu tür problemleri tespit edip ciddiyetle çözümüne yönelmek gerekir. Yakından uzağa doğru sabırla ilerlemek, davetçilerin eğitimine ağırlık vermek lâzımdır. Ümmet içinde bulunan dinine ve tecrübesine güvenilir hakîm ve âlimlerinden bir heyet oluşturulmalı, Müslümanlar bu heyete itaat etmeli, onlara karşı samimi davranmalı ve görüşlerini bildirmelidirler. Onlar da kendi aralarında tavsiye ve görüşleri müzakere edip kararlar almalı, yeni planlar, metotlar ve yönlendirmeler yapmalıdırlar.

Sonuç olarak Müslümanlar davetle ilgili çalışmalara ısrarla devam etmeli, kendi kendini tenkid esasına dayanmalı, planları takip etmeli, yöntemleri geliştir-

93 Bk. Yûsuf el-Kardâvî, *Evleviyyâtü'l-hareketi'l-İslâmiyye fi'l-merhaleti'l-kâdime*.

94 İslâm kardeşliği ve hukuku hakkında yazılanlar için bk. Mahmud Fuad et-Tabbâh, *Silsiletü müctemai'l-iman*; Abdullah Ulvan, *el-Uhuvvetü'l-İslâmiye*; Hüsnî Edhem Cerrâr, *el-Uhuvvetü ve'l-hub fillah*; Hasan Hudeybî, *Duât lâ kudât*; Adnan Ali Rıza en-Nahvî, *Keyfe teltakî el-Cemââtü'l-İslâmiyye*; Beyânünî, *Vahdetü'l-ameli'l-İslâmî beyne'l-emel ve'l-vâki*; Tâhâ Câbir Alvânî, *Edebü'l-ihtilâf fi'l-İslâm*; Numan es-Sâmîr-râî, *et-Tekfir*.

95 Bk. Beyânünî, *Vahdetü'l-ameli'l-İslâmî beyne'l-emel ve'l-vâki*; a.mlf., *Dirâsât fi'l-ihtilâfâtîl-fikhiyye*; Tâhâ Câbir, *Edebü'l-ihtilâf fi'l-İslâm*; Karadâvî, *es-Sahvetü'l-İslâmiyye beyne'l-ihtilâfi'l-meşrû' ve'l-teferruku'l-mezmûm*; Adnan Ali Rıza en-Nahvî, *Keyfe teltakî el-Cemââtü'l-İslâmiyye vd.*

96 Bk. Muhammed Kutub, *Rû'yetün İslâmiyye li-ahvâli'l-âlemi'l-mu'âsir*.

meli, vâsıtalari kuvvetlendirmeli ve hatalari düzeltme yolunda ciddî adımlar atmalıdır.⁹⁷

14.2. Dış Problemler

İslâmî davetin dış problemleri pek çoktur. Davet İlmî bunların tespiti ve mücadelesiyle ilgili araştırmalar yapar. Dış problemlerin bir kısmı şunlardır:

- Düşmanların Müslümanlara karşı kurduğu ve devamlı yenilenen hile ve tuzaklar ve İslâmî daveti yok etmek için yaptıkları planlar.⁹⁸

- Düşmanların bu hile ve tuzaklarını uygularken birbirleriyle yardımlaşmaları ve birbirlerini Müslümanlar üzerine gitmeye teşvik etmeleri.⁹⁹

- Düşmanların çok çeşitli yöntemler kullanarak mücadele etmeleri. Bir yöntemi uyguladıklarında veya onun başarısız olduğunu gördüklerinde hemen yeni ve uygun bir yöntem seçmeleri ve kullandıkları yöntemleri devamlı geliştirmeleri.¹⁰⁰

- Düşmanların maddî vâsıtalarının kuvvetli olması, hedeflerini gerçekleştirmede modern ilimleri ve ilmî araştırmaları kullanmaları.

İç ve dış problemlerin çözümü, engellerin aşılması, düşmanların hile ve tuzaklarından kurtuluş için takvâ ve sabır çok önemli iki esastır.¹⁰¹ Allah teâlâ bu iki vasfa sahip olanlara yardım ve zafer vaad etmektedir.¹⁰² Tabî ki bu esaslarla birlikte gayret ve çalışma hiç eksik olmamalıdır.

15. DAVET İLMİ'NİN TARİHİ

Davet İlmî, ilim ve amel olarak doğmuştur. İlk olarak bütün peygamberler, Allah'tan aldıkları bilgiye dayanarak İslâm'ın insanlara nasıl tebliğ edileceğini ve onların Allah'ın dinine nasıl davet edileceğini fiilî olarak göstermişlerdir. İkinci merhalede yetiştirdikleri havâri ve sahâbîlerini tebliğ ve davet için göndermeden önce onlara nasıl davranacaklarını öğretmişlerdir. Nitekim Rasûlullah (s.a.v)'in Ebû Zer el-Ğifârî, Dımâm b. Sa'lebe, Tufeyl b. Amr ed-Devsî,¹⁰³ Hz. Ali,¹⁰⁴ Muaz b. Cebel¹⁰⁵, Ebû Mûsâ el-Eş'arî gibi sahâbîlere tavsiyeleri meşhurdur.

97 Bk. Beyânûnî, *el-Medhal ilâ ilmi'd-da've*, 352-360.

98 el-Enfâl 8/30; er-Râ'd 13/42; İbrâhim 14/46; Sebe' 34/33; et-Târık 86/15-17.

99 en-Neml 27/48-53; Ahmet b. Hanbel, V/278; Ebû Dâvûd, "Melâhim", 5/4297.

100 Örnek olarak bk. *Protokolâtı hukemâi sıhyon; Ahcâr alâ ruk'ati's-şatranc*; Abdurrahman Habenneke, *Ecnihatü'l-mekri's-selâse; et-Tansîr: Huttatün li-ğazvi'l-âlemi'l-İslâmî* vd.

101 Bk. Beyânûnî, *el-Medhal ilâ ilmi'd-da've*, 367-369.

102 Âl-i İmrân 3/120, 186; Yûsuf 12/90.

103 Buhârî, "Megâzî", 75; Buhârî, 2937; Müslim, 2524; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 243, 448, 502.

104 Buhârî, "Fedâilü'l-Ashâb", 9, "Megâzî", 38; Müslim, "Fedâilü's-Sahâbe", 34.

105 Bk. Buhârî, "Tevhîd", 1; Müslim, "İman", 29; Ebû Dâvûd, "Zekât", 5; Nesâî, "Zekât", 46; İbn Mâce, "Zekât", 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/233.

Sözlü ve tatbîkî bir şekilde devam eden bu ilmin tedvîni ancak son asırda yapılmış ve Kitap'ta, sünnette; râşit halifelerin, sahâbenin, tâbiînin ve İslâm davetçilerinin hayatında yer alan esaslar üzerine binâ edilmiştir. Davet Tarihi, Davet Fıkhi, Davet Metotları, Davet Vâsıtaları, Davet Yöntemleri, Davet Usulleri isimleriyle bu alanda pek çok kitaplar telif edilmiş, zamanla "Davet" ismiyle teşkilat ve müesseseler kurulmuş, Davet İlmi'nin kendine ait tâlim müesseseleri ve araştırma merkezleri faaliyete geçmiştir. İslâm âleminde bazı üniversiteler Da'vet fakülteleri ve lisansüstü eğitim enstitüleri kurmuşlardır. Dolayısıyla bu ilmin kurucusu olarak bir isim tayin etmek zordur. Davet İlmi'nin son dönemdeki âlimlerin gayretleriyle ortak olarak tedvin edilmiş bir ilim olduğunu söyleyebiliriz.¹⁰⁶ Ancak bu alanda ilk eser verenlerden birinin Abdülkerim Zeydan olduğunu da ifade edelim.

Davet tarihiyle ilgili bir kısım kitaplar şunlardır:

Enver el-Cündî, *Mukaddimetü'l-ulum ve'l-menâhic*

Şekîb Arslan, *Hâdiru'l-'âlemi'l-İslâmî*,

Cemil Abdullah Muhammed el-Mısırî, *Hâdiru'l-'âlemi'l-İslâmî ve kadâyâ-hu'l-muâsıra*,

Hüseyin Mu'nis, *el-İslâmu'l-fâtih*,

Cum'a el-Havlî, *Târîhu'd-Da've*,

Muhammed et-Tîb en-Neccâr, *Târîhu'l-enbiyâ*,

Rauf Çelebi, *ed-Da'vetü'l-İslâmiye fî ahdihe'l-Medenî*,

Abdulgaffar Aziz, *ed-Da'vetü'l-İslâmiye beyne't-tanzîmi'l-hukûmî ve't-teş-rî'i'd-dînî*,

Muhammed el-Adavî, *Da'vetü'r-rusûl*,

Muhammed Münîr el-Gadbân, *el-Menhecü'l-harakî li's-sîrati'n-nebeviyye...*¹⁰⁷

16. DAVET İLMİYLE İLGİLİ ESERLER (EDEBİYAT)

Son dönemde Davet ilmiyle ilgili pek çok kıymetli eser kaleme alınmıştır. Bunların hepsini sıralamak çok uzun süreceğinden bir kısmını burada zikretmekle iktifa ediyoruz:

Muhammed Ebü'l-Feth el-Beyânûnî, *el-Medhal ilâ ilmi'd-da've*, Beyrut: Risâle, 1415/1995.

¹⁰⁶ Şehrânî, "İlmü'd-Da've ilâ'llâh", 43.

¹⁰⁷ Bk. Beyânûnî, *el-Medhal ilâ ilmi'd-da've*, 53.

Ahmet Önkal, *Rasûlullah'ın İslâm'a Davet Metodu*, İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2020.

Tevfik el-Vâ'î, *ed-Da'vetü ila'llâh (er-Risâle - el-Vesîle - el-Hedef)*, el-Mansûra: Dâru'l-Yakîn, ts.

Abdü'l-Ğaffâr Azîz, *Fennü'd-da'veti'l-İslâmiyye ve kavâidü tatbîkihâ*, Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, ts.

Muhammed b. Sa'd Bugneh eş-Şehrânî, "İlmü'd-Da've ila'llâhi teâlâ: Hakîkatühû ve Ehemmiyyetühû -Dirâsetün Te'sîliyye-", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ümmü'l-Kurâ Üniv., ed-Da've ve Usûlü'd-Dîn Fak., 2012/1433.

Muktedayâtü'd-da'veti fî dav'i'l-mu'tayâtü'l-mu'âsıra, Câmi'atü's-Şârika, 1422.

Bu genel kitaplar hâricinde Davet İlmi'nin muhtelif konularıyla ilgili de pek çok eser kaleme alınmıştır.¹⁰⁸ Bunların bir kısmı da şu şekilde sıralayabiliriz:

Abdülkerim Zeydan, *İslâm Davetinin Esasları -Metod ve Vasıtaları-*, İstanbul: Çıra yay., 2011.

İsmail Lütfî Çakan, *Hakka Tavsiye Metod ve Vasıtaları*, İstanbul: İfav yay., 2017.

Mustafa Meşhur, *İslâm'a Davet Fıkhi*, İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2009, 4 cild.

Fethi Yeken, *İslam'a Nasıl Davet Edelim*, İstanbul: Ravza yay., ts.

Fethi Yeken, *Müşkilâtü'd-da've ve 'd-dâiye*

Seyyid Muhammed Nuh, *Fıkhu'd-da'veti'l-ferdiyye fî'l-menheci'l-İslâmî / İslâm'a Davetin Öncelikleri -Ferdî Davet Fıkhu-*, trc. Mustafa Kasadar, İstanbul: Ravza yay., 2010.

Muhammed Kutub, *Nasıl Davet Edelim?*, trc. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul: Beka yay., 2019.

Hişam et-Talib, *İslâm Davetçilerine Eğitim Rehberi*, trc. Kâmil Yiğit, İstanbul: Beka yay., 2015.

Hâlis Celebî, *Fi'n-Nakdi'z-zâtî*

Menâhicu Câmi'ati'l-Medîneti'l-Âlemiyye, *Usûlü'd-da've*, Câmi'ati'l-Medîneti'l-Âlemiyye, 1433.

Menâhicu Câmi'ati'l-Medîneti'l-Âlemiyye, *Usûlü'd-da've ve turukuhâ 1-4*, Câmi'ati'l-Medîneti'l-Âlemiyye, 1433.

Salih b. Muhammed, *Başarılı İslam Davetçilerinin Vasıfları*, trc. Mehmet Ali Kara, İstanbul: Polen Yayınları, 2016.

¹⁰⁸ Bk. Şehrânî, "İlmü'd-Da've ila'llâhi teâlâ", 98-104.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman b. Abdullah el-Mısri (v. 257). *Fütûhu Mısır ve'l-Mağrib*. Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 1415.
- Aclûnî. *Keşfü'l-hafâ*. thk. Abdülhamîd Hindâvî. el-Mektebetü'l-Asriyye, 1420/2000.
- Ali el-Müttakî. *Kenzü'l-ummâl*. thk. Bekrî Hayyânî - Safvet es-Sekkâ. Beyrut: er-Risâle, 1401/1981.
- Dârekutnî. *Sünen*. Thk. Şuayb Arnaût. Beyrut: Risâle, 1424/2004.
- Ebü'l-Bekâ. *el-Külliyât*. thk. Adnan Derviş - Muhammed el-Mısri. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, ts.
- Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. thk. A. Cüneyt Köksal - Murat Kaya. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021.
- Fîrûzâbâdî. *el-Kâmûsü'l-muhît*. thk. Muhammed Nuaym el-Araksûsî. Beyrut: Risale, 1426/2005.
- Hatîb el-Bağdâdî. *el-Fakîh ve'l-metefakkah*. thk. Âdil b. Yûsuf el-Ğarâzî. Dâru İbni'l-Cevzî, 1421.
- Heysemî. *Mecmau'z-zevâid*. Thk. Hüsâmuddîn el-Kudsî. Kâhire: Mektebetü'l-Kudsî, 1414/1994.
- İbn Atiyye. *el-Muharraru'l-vecîz fî tefsiri'l-Kitâbi'l-Azîz*. Thk. Abdü's-Selam Abdü's-Şâfi Muhammed. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422.
- İbn Fâris. *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. Dâru'l-Fikr, 1399/1979.
- İbn Hacer. *Fethu'l-Bârî*. neşr: Muhammed Fuâd Abdülbâkî - Muhibbuddin el-Hatîb. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379.
- İbn Hişâm. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sekkâ - İbrahim el-Ebyârî - Abdülhafiz eş-Şelebî. Mısır: Matbaatü Mustafa el-Bâbî, 1375/1955.
- İbn Kayyım. *Zâdü'l-meâd*. Beyrut: Risâle, 1415/1994.
- İmam Şâfiî. *er-Risâle*. Thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Mısır: Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1358/1940.
- İzmirli, İsmail Hakkı. *Metodoloji*. Sad. Refik Ergin, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2006.
- Karâfî. *el-İhkâm fî temyîzi'l-fetâvâ ani'l-ahkâm ve tasarrufâtî'l-kâdî ve'l-inâm*. Thk. Ebdülfettah Ebû Gudde, Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1416/1995.

- Kaya, Murat. "Peygamberlere Gelen İlâhi Mesajı Tamamlayıcı Üç Temel Ölçü: Mîzân, Furkân ve Hikmet". *Turkish Studies*. 13/17, (Summer 2018), 210-211.
- Merzûk Selîm el-Yevbî. "el-Durûsu'd-da'viyye fi's-süneni'l-fi'liyye fi Sahîhi'l-Îmâm Müslim". Yüksek Enstitü, Da'vet ve İhtisâb Bölümü yüksek lisans tezi, 1411.
- Muhammed Hızır Hüseyin. *ed-Da've ile'l-ıslâh*. Kâhire: el-Matbaatü's-Selefiyye, 1346.
- Mukâtîl b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî. *el-Vucûh ve'n-Nezâir*. Haz. Ali Özek, İstanbul: İlmî Neşriyat, 1993.
- Münâvî. *Feyzu'l-Kadîr*. Mısır: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1356.
- Nüveyrî. *Nihâyetü'l-ereb fi finûni'l-edeb*. Kâhire: Dâru'l-Kütüb ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, 1423.
- Seyyid Şerîf Cürcânî. *et-Ta'rîfât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403/1983.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî. *Câmiu'l-beyân fi te'vîli'l-Kur'ân*. Mekketü'l-Mükerreme: Dâru't-Terbiye ve't-Türâs,